

українців під назвою *Покрова*, датується 14 жовтня.

У творі «Москалиця» згадано не менш важливі релігійні свята: *Петро Северин, син Івана, перестав ходити до Катрінки рівно за день до Маковея* [19, с. 5] (християнське свято, що припадає на 14 серпня); *А за тиждень до Головосік у Панську Долину вперше за цю першу війну на сірих конях влетіло чуже військо* [2, с. 5] (християнське свято, що припадає на 1 вересня).

Важливу пізнавальну функцію виконують у творах авторки лексеми на позначення назв:

а) одягу, взуття: *лапсердак* [3, с. 47] – старовинний довгий верхній одяг польських і галицьких євреїв; *кентарик* [3, с. 47] – верхній хутряний одяг без рукавів; *сардак* [3, с. 180] – верхній вовняний гуцульський одяг; *вироб'єски* [3, с. 140] – взуття, святкові постолі з телячої шкіри; *горботка* [2, с. 14] – поясний чорний одноплатовий жіночий одяг, тканий з овечої вовни; *фалда* [3, с. 49] – трубкаподібна складка на одязі; *куфайка* [3, с. 85] – тепла плетена, вовняна або байкова сорочка чи безрукавка;

б) страв: *будз* [3, с. 85] – свіжий овечий сир; *бринза* [3, с. 85] – сир з овечого молока; *бануш* [3, с. 85] – кукурудзяний куліш на овечім салі;

в) знарядь праці, музичних інструментів, предметів побуту: *трембіта* [3, с. 19] – гуцульський народний духовий музичний інструмент у вигляді довгої дерев'яної труби без вентилів і клапанів; *ліжник* [3, с. 65] – домоткане ворсисте вовняне покривало з візерунком; *дримба* [3, с. 19] – щипковий музичний інструмент, сила і висота звуку якого регулюються ротовою порожниною того, хто грає;

г) місцевого ландшафту: *кичера* [3, с. 53] – гора, вкрита вся лісом, крім вершини; *плай* [3, с. 72] – плескати гребені гір, відгалужень головних хребтів з пасовищами й скотопротінними стежками в Карпатах; стежка в горах;

д) рослин: *гав'яз* [2, с. 13] – живокіст лікарський; *гогошари* – ротунда, сорт солодкого перцю [1, с. 36];

е) тварин: *каня, половгик* [3, с. 72] – яструб;

Отже, такі найменування, що відбивають народну психологію, культуру, інші аспекти буття, складають самобутність народу, відрізняють його від інших етносів. Уживані в художньому творі, вони допомагають читачеві краще зрозуміти ментальність нашого народу, його світогляд.

Список літератури

1. Матіос М. Мама Маріца – дружина Христофора Колумба. Львів: ЛА «Піраміда», 2008. 48 с.
2. Матіос М. Москалиця. Львів: ЛА «Піраміда», 2008. 64 с.
3. Матіос М. Солодка Даруся. Львів: ЛА «Піраміда», 2005. 176 с.

УДК 001.4:811.161.1:811.161.3

Кірду́н А. А.

к. філал. н.,

дацэнт кафедры беларускай філалогіі,

Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт

СИСТЭМНЫЯ СУВЯЗІ Ў ТЭРМІНАЛОГІІ ЛЯСНОЙ ПРАМЫСЛОВАСЦІ

Сістэмныя сувязі адзінак у межах тэрміналогіі лясной прамысловасці (ТЛП) праяўляюцца найперш праз вылучэнне тэматычных груп, у аснове чаго ляжыць экстралінгвістычны прынцып (тэрміны звязаны адзін з адным, паколькі

ўзаемазвязаны абазначаемыя імі з’явы самой рэчаіснасці). Паколькі галіна лясной прамысловасці складаецца з лесанарыхтоўчай, лесапільнай, фанернай, тарнай, запалкавай, цэлюлознай, кардоннай, папяровай, гідролізнай і лесахімічнай вытворчасцей, то адпаведна паняццева-сэнсавай прасторы асноўнымі тэматычнымі групамі ў ТЛП з’яўляюцца: найменні лясных рэсурсаў; найменні паняццяў, звязаных з будовай драўніны; найменні паняццяў, звязаных з фізічнымі і механічнымі ўласцівасцямі драўніны; найменні працэсаў нарыхтоўкі лесамацэрыялаў; найменні працэсаў механічнай і хіміка-механічнай апрацоўкі і перапрацоўкі драўніны; найменні паняццяў, звязаных з тэхналогіямі вытворчасці піламацэрыялаў; найменні прадуктаў цэлюлозна-папяровай вытворчасці; найменні прадуктаў лесахімічнай вытворчасці, найменні дрэваапрацоўчага абсталявання і інш. Кожная тэматычная група – гэта незамкнёная сістэма, у межах якой магчыма вылучэнне больш дробных паняццева-тэматычных “стратумаў”.

У межах вылучаных тэматычных груп шэраг азначаемых тэрмінаў і тэрмінаў, што ўваходзяць у склад азначэння, звязаны на аснове рода-відавой іерархіі. Напрыклад: *дрэваапрацоўчая прамысловасць* – галіна лясной прамысловасці, якая ажыццяўляе механічную і хіміка-механічную апрацоўку і перапрацоўку драўніны і выкарыстоўвае ў якасці сыравіны для сваёй вытворчасці розныя лесамацэрыялы; *цэлюлозна-папяровая прамысловасць* – галіна лясной прамысловасці, якая выпускае розныя віды валакністых паўфабрыкатаў (у тым ліку сульфітную і сульфатную цэлюлозу), паперу, кардон і вырабы з іх. У прыведзеных дэфініцыях прысутнічае агульная родавая прымета – ‘галіна лясной прамысловасці’, і відавыя дыферэнцыяльныя прыметы, што ўведзены пасля злучальнага слова *якая*. Гэтыя прыклады ілюструюць уласна семантычныя гіпоніма-гіперанімічныя адносіны. Аднак у межах ТЛП больш пашыранымі з’яўляюцца такія гіпанімічныя адносіны, якія ўзнікаюць у выніку далучэння да гіперонімаў азначэнняў (як дапасаваных, так і недапасаваных), якія выконваюць атрыбутыўную функцыю і ўказваюць на адметную адзнаку, напрыклад: *лесамацэрыял* – *апрацаваны, круглы, колаты, для распілоўкі, для выпрацоўкі цэлюлозы, для выкарыстання ў круглым выглядзе і інш.*; *драўніна* – *дзелавая, нізкаякасная, дрывяная, ліквідная, мадыфікаваная, кампазіцыйная і інш.*; *дранка* – *злёная, тэхналагічная, паліўная*; *стружка* – *рэзаная, драўняная, упаковачная*; і інш. У прыведзеных тэрміналагічных радах гіперонімы рэалізуюць адно і тое ж значэнне (з’яўляюцца інварыянтамі), што таксама сведчыць аб сістэмнасці разглядаемых тэрмінаадзінак.

Акрамя гіпаніміі, для шэрагу тэрмінаў лясной прамысловасці характэрны сувязі, якія можна абазначыць як *pars pro toto* (частка цэлага). Асаблівасцю такіх семантычных сувязей з’яўляецца тое, што адзін тэрмін (*pars*) абазначае канкрэтную з’яву, якая мае аднаразовае праяўленне ў межах другой з’явы, абазначаемай іншым тэрмінам (*totum*). Напрыклад, *камель* ‘ніжняя прыкаранёвая частка ствала дрэва, якая адыходзіць ад каранёвай шыйкі’ – *pars*, а *ствол* ‘галоўнае адраўнелае сцябло дрэва, якое пачынаецца ад каранёвай шыйкі і заканчваецца вяршыняй’ – *totum*. Аналагічнымі сувязямі звязаны адзінкі: *кара, камбій, абалона, стрыжань і ствол; кант, тарэц, рабро і пліта; падлесак, маладняк, надглебавае покрыва і ярус лесу; аполак і бярвяно*; і інш.

Спецыяльныя найменні ў межах ТЛП звязаны таксама і адносінамі супрацьлегласці, напрыклад: *ліквідная драўніна* – *неліквідная драўніна*, *цвёрдаліставыя пароды дрэў* – *мяккаліставыя пароды дрэў*, *усушка* – *набуханне*, *галоўная драўняная парода* – *непажаданая драўняная парода* і інш.

Акрамя сістэмнасці ў плане зместу сучаснай лесапрамысловай тэрміналогіі ўласціва і сістэмнасць у плане выражэння. Праяўляецца яна ў шэрагу аднатыпна

ўтвораных тэрмінаў, аб'яднаных агульнасцю фарманта і словаўтваральнага значэння. Напрыклад, выражэнне адцягненага значэння прыметы і ўласцівасці адбываецца шляхам далучэння да ўтваральнай асновы суфікса *-асць*: *валакніст-асць* ← *валакніст(ы)*, *збежыст-асць* ← *збежыст(ы)*, *сукават-асць* ← *сукават(ы)* і інш. Тэрміны з катэгарыяльным значэннем 'працэс' маюць у марфемнай структуры суфіксы: *-нн-* / *-енн-* / *-эенн-*: *брыкетава-нн-(е)* ← *брыкетава(ць)*, *лушч-эенн-(е)* ← *лушчы(ць)* і інш.; *-к-*: *распілоў-к-(а)* ← *распілава(ць)*, *вал-к-(а)* ← *валі(ць)*, *вываз-к-(а)* ← *вывозі(ць)*, *выгруз-к-(а)* ← *выгрузі(ць)*, *нарыхтоў-к-(а)* ← *нарыхтава(ць)*, *усуш-к-(а)* ← *усушы(ць)* і інш.

Такім чынам, сучасная ТЛП прадстаўляе сабой даволі развітую сістэму, і ў цэлым яна характарызуецца структураванасцю, звязнасцю і адноснай устойлівасцю. Разам з тым, нельга не адзначыць, што інавацыйныя працэсы, якія адбываюцца на сучасным этапе ў лесапрамысловай сферы, абумоўліваюць імкліваю зменлівасць прадметнай вобласці, перманентнае пашырэнне яе паняццёвай базы. Шэраг новых паняццяў маюць полінайменнасць і варыянтнасць назвы. Напрыклад, у якасці адпаведніка рускамоўнаму тэрміну *неистощительное лесопользование* са значэннем 'плануемае або ажыццяўляемае карыстанне лесам у такіх аб'ёмах і такімі спосабамі, якія забяспечваюць яго стабільнае бясконцае ўзнаўленне', у беларускамоўных навуковых або навукова-публіцыстычных тэкстах ужываецца некалькі тэрмінаў: *устойлівае лесакарыстанне*, *неспусташальнае карыстанне лесам*, *невычарпальнае лесакарыстанне*, *невычэрпнае лесакарыстанне*. Прывядзенне да адзінства сістэмы новых паняццяў і сістэмы знакаў у галіне лясной прамысловасці (каб кожны тэрмін набыў сістэмнасць у плане зместу і ў плане выражэння), магчыма праз арганізацыю мэтанакіраванай сумеснай працы лінгвістаў і спецыялістаў у галіне лясной прамысловасці.

УДК 81-23

Алукас Б. Е.

магістрант,

Әл-Фараби атындағы

Қазақ Ұлттық Университеті

Кулжанова Б. Р.

филология ғылымдарының кандидаты, доцент,

Әл-Фараби атындағы

Қазақ Ұлттық Университеті

САН ЕСІМДЕРДІҢ ЛИНГВОТАНЫМДЫҚ СИПАТЫ

Мәдениеттің алтын сандығы болып табылатын тіл – халық өмірінің айнасы. Белгілі бір халықтың басынан өткен тарихи оқиғалары, сол халықтың ғасырлар бойы қалыптастырған мәдениеті, менталитеті, өмірге деген көзқарасы, тұрмыс-тіршілігі және тағы да басқаларының бәрі тілден көрініс табады. Тіл – мәліметтер жинақталатын қор, ол үздіксіз даму үстінде болатындықтан өзгерістерге ұшырайды, бірақ соған қарамастан тіл халықтың бар байлығын өзінде сақтау қабілетіне ие. Әр түрлі тарихи-мәдени, саяси жағдайлар белгілі бір тілге өзгерістер әкелгенімен, базалық қордың элементтері сол тілдің іргетасын қалайтыны сөзсіз. Таным – адамның санасында шындықты мақсатты түрде белсенді көрсету процесі. Таным барысында болмыстың әртүрлі қырлары анықталады, заттардың сыртқы жағы мен мәні, қоршаған әлем құбылыстары, сондай-ақ танымдық іс-әрекет субъектісі,